

Эканамічная гісторыя Барысаўскага рэгіёна і горада Барысава

(з найстаражытных часоў да сучаснасці)

(Працяг, пачатак у №10-12 (175-177) за 2013 г., 1-12(178-189) за 2014 г. і 1-12(191-201) за 2015 г., 1-9(202-211) за 2016 г., 1-2(214-215), 4-12(217-225) за 2017 г., 1-11(226-236) за 2018 г., 1-2(238-239), 4-8(241-245), 10-12(247-249) за 2019 г., 1-2(250-251), 4-12(253-261) за 2020 г., 1(262), 3(264), 6-10(267-271) за 2021 г., 2(275) за 2022 г.)

Тэма грашовага абароту перыяду Нэпа неаднаразова разглядалася ў папярэдніх публікацыях. Нагадаю, што ў выніку грашовай рэформы 1922-1924 г. у СССР была створана зладжаная грашова-вая сістэма, заснаваная на чырвонцы-рублі, якія вольна канверціраваліся на сусветных валютных біржах. Падрабязней спынімся на перыядзе з 1925 па 1927 г., калі абазначыліся і сталі ліквідавацца характэрныя рысы, уласцівыя новай эканамічнай палітыцы.

Такім пачаткам канца” прынята лічыць курс на фарсіраваную індустрыялізацыю прамысловасці краіны, абвешчаны 18 снежня 1925 г. на XIV з’ездзе ВКП(б). Між тым, Камісія па даследаванні стану грашовага абароту і таварнага рынку, створаная пры Інстытуце эканамічных даследаванняў Наркамфіна СССР, ацэньваючы двухгадовы паслярэформенны перыяд, гэта значыць 1925-1926 г.г., зрабіла выснову: грашовае абарот ад пачатку рэформы меў тэндэнцыю да інфляцыі, з прычыны асаблівасцяў агульнага народна-гаспадарчага становішча. У тым жа 1925 г. выявілася дыспропорцыя ў эканамічным развіцці горада і вёскі. Яго следствам было ўзмацненне таварнага голаду на прадукцыю прамысловасці, які пацягнуў услед памяншэнне прапановы прадукцыі сельскай гаспадаркі. Восенню таго ж года паў-

сталі рэзкія інфляцыйныя працэсы, узніклі цяжкасці ў набыцці тавараў, з’явіліся чэргі і спекуляцыя. Так, у справаздачы Барысаўскага акруговага выканкама за 1926 г. паведамляецца пра перабоі “ў забеспячэнні... сукна, галёшаў, сметанковага масла і алею, вотруб’я, крупаў, мыла, селядцоў і нават мучных прадуктаў”. Там жа канстатуецца, што попыт на тканіны, вырабы з жалеза, аконнае шкло, алей і многае іншае “задавальняўся толькі на 40-60 %”. Акрамя іншага, у 1926-1927 г.г. абвастрыліся праблемы дзяржаўнага рэгулявання коштаў. Пакупная здольнасць грошай станавілася рознай у гандлёвых установах не толькі ў гарадах, сёлах або раёнах, а нават у межах аднаго населенага пункта. Згаданая камісія прапанавала шэраг мер па таварна-грашовай збалансаванасці і ліквідацыі інфляцыйнага працэсу. У прыватнасці, частка членаў камісіі прапаноўвалі афіцыйна дэвальваваць чырвонец адносна амерыканскага долара і золата. Аднак антыінфляцыйныя меры не былі рэалізаваныя. Для рэгулявання інфляцыі дзяржава выкарыстала розныя Дзяржаўныя пазыкі, падпіска на якія насіла “добрахвотна-прымусовы” характар, зрэшты, грошы асабліва не было куды выдаткоўваць з-за дэфіцыту тавараў.

Курс на індустрыялізацыю негатыўна адбіўся на забяспечанасці грашовага знакаў, адкарэкціраваў іх відавы абарот. Пачнём з папярэдняга купюр.

Выпушчаны ў 1926 г. білет Дзяржаўнага банка СССР наміналам у 1 чырвонец працягнуў грашовую эмісію краіны Саветаў. Адрозненнем новага грашовага знака ад узораў 1922 і 1924 г. стала пазначэнне залатога зместу не ў златніках, а ў грамах. Справа ў тым, што з 1 кастрычніка 1925 г. Дзяржбанк быў пераведзены на метрычную сістэму мер і вагаў. Насельніцтва магло не заўважыць такой непрыкметнай змены ў пазначэнні залатога зместу новага чырвонца. Між тым, той самы змест насіў цяпер выключна фармальны характар: за некалькі месяцаў да згаданага з’езду было абвешчана аб спыненні размену чырвонцаў на золата. Ста-

ла відавочна, што пралетарская дзяржава прыступіла да ліквідацыі вольнага валютнага рынку. У 1926 г. па канвертацыі чырвонца быў нанесены першы моцны ўдар: СССР увёў забарону на яго вываз за мяжу. Як следства, сусветныя валютныя біржы адразу спынілі ажыццяўленне каціроўкі чырвонца адносна замежных валют. Другі ўдар, які канчаткова пазбавіў чырвонец статусу міжнароднай валюты, рушыў услед праз два гады з увядзеннем забароны на ўвоз з замежных краін.

Спыненне размену чырвонцаў на золата адбілася на казначэйскіх білетах вартасцю 3 і 5 руб. якія паступілі ў зварот у сакавіку 1925 г. Так, у пазначэнні намінальнага кошту новых узораў слова “золатам” больш не змяшчалася. Акрамя таго, звездаў істотныя змены вонкавы выгляд купюр. Перш, да прыкладу, ліцавы бок 3-х рублёвай купюры нёс малюнак адпачываючых селяніна і пралетарыя (з’яднанне горада і вёскі), якія чытаюць расчыненую кнігу (цяга працоўнага народа да ведаў). На новай пяцірублёвай купюры была намалювана толькі галава мужа-працоўнага, які сімвалізаваў курс СССР на індустрыялізацыю. Селяніну месца ўжо не знайшлося. Эканамічна падкаваная грамадзяне ўбачылі ў гэтым утоены падтэкст: сельскай гаспадарцы прыгатавана роля гэтакі “дойнай каровы” для прамысловага рыўка краіны.

Яшчэ адной навіной стала выняцце з абароту казначэйскіх бон вартасцю 1, 2, 3, 5 і 50 кап. Нагадаю, што пастанова аб часовым выпуску бон прынята 22 лютага 1924 г. з мэтай ухілення ўзніклага дэфіцыту разменнай манеты. Не пазней 1 студзеня 1925 г. планавалася прыступіць да выняцкі папярэдняга заменікаў манет метадам прамога абмену на звонкую манету ў суадносінах 1 да 1. Аднак перыяд іх абароту ссунуўся больш як на паўтара года. Пастановай ЦВК і СНК СССР ад 21 жніўня 1926 г. для бон усталёўваўся лімітавы тэрмін у 10 дзён прыёму ў плацяжы і абмену касамі Наркамфіна і Дзяржбанка СССР. Пасля 31 жніўня грашовыя знакі аб’яўляліся несапраўднымі.

Змены таксама закранулі звонкія манеты з срэбра і медзі. У 1925 г. Манетны двор прыступіў да пошукаў металаў для вытворчасці дробнай разменнай манеты. Патрабаваліся танны, лёгкі, зносаўстойлівы матэрыял, які слаба паддаецца

карозіі. Такім характарыстыкам адпавядалі толькі сплавы. Па выніках параўнальных выпрабаванняў, якія суправаджаліся пробнай чаканкай манет, быў прапанаваны сплаў медзі і алюмінія ў прапорцыі 95 на 5%. Алюмініевая бронза валодала прыемным залацістым колерам, высокай пластычнасцю, добрай зносаўстойлівасцю. З пераходам на новы матэрыял былі прыдзіяныя спробы змены малонка дробнай разменнай манеты. Але прадстаўленныя эскізы па шэрагу прычын кіраўніцтва Наркамфіна не зацвердзіла, таму быў пакінуты малюнак, які быў на медных манетах узору 1924 г. У студзені 1926 г. было абвешчана аб выпуску ў зварот манет з алюмініевай бронзы вартасцю ў 1, 2, 3 і 5 коп. Змяніўся не толькі метал, паменшыліся дыяметр і вага манет. Да прыкладу, калі медны двухкапеечнік дыяметрам 24 мм важыў 6,5 г, то новыя дзве капейкі – 18 мм і 2 г адпаведна. Параўнаем 3 капейкі ўзору 1924 г. і 1926 г.: першая важыла 9,8 г. а другая 3 г. Відавочна, што больш за 3-х кратнае памяншэнне масы новых манет эканоміла для прамысловасці тоны дэфіцытнага каларовага металу. Вынятка са звароту медных манет адбывалася паступова. Заўважым, што савецкія медзякі, пачынаючы ад паўкапейкі і сканчваючы пяцікапеечнікам, да гэтай пары знаходзіліся на Барысаўшчыне ў перыяд вяснова-восеньскіх палявых работ.

Неабходная заўвага. Разменная манета з алюмініевай бронзы ўзору 1926 г. апынулася на рэдкасць

даўгавечнай. Наміналы ў 1, 2 і 3 капейкі хадзілі аж да распаду СССР у 1991 г. Тагачасныя калекцыянеры савецкіх грашовых знакаў (аўтар дадзенай публікацыі быў у іх ліку) сістэматычна правяралі змесціва сваіх кашалькоў на прадмет папаўнення нумізматычных збораў згаданымі манеткамі. І хоць абсалютная большасць асобнікаў мела сляды моцнага зносу (пацёртасці, скрыўленні кружка, карозія), часам атрымоўвалася сабраць манеты ледзь ці не па гадах выпуску. Карэктаваліся малюнак аверсу і рэверсу, але метал, дыяметр і маса манет заставаліся нязменнымі 35 гадоў! Характэрна, што пасля грашовай рэформы 1961 г. драбязе 1920-х-1950-х г.г. (акрамя 5-капеечніка) дазволілі застацца ў абароце. Ім па праве належыць тытул рэкардсменаў-доўгажыхароў савецкай грашовай сістэмы.

У разглядаемы перыяд дзяржавай і насельніцтвам таксама ўбіралася з абароту буйнаманетнае срэбра, прадстаўленае высакапробнымі рублямі і паўрублямі. Да ўвагі, чаканка рублёў спынілася ў 1924 г., паўрублёў – у 1927 г. Білонныя манеты наміналам у 10, 15 і 20 коп., зробленыя са срэбра 500 спробы, заставаліся ў грашовым абароце да пачатку 1930-х г.г., пра што абавязкова пагаворым у наступных публікацыях.

(Працяг будзе)

Аляксандр Балябін,

гісторык-археограф ДУК “Барысаўская
цэнтральная раённая бібліятэка імя
І.Х.Каладзева”

